

Article Info/Makale Bilgisi

✓Received/Geliş:01.02.2024 ✓Accepted/Kabul:04.03.2024

DOI:10.30794/pausbed.1430273

Research Article/Araştırma Makalesi

Cankal, S. (2024). "Dijital Platformlarda Kimlik İnşası ve Sunumu: Z Kuşağı Üyeleri Üzerine Bir Araştırma", *Pamukkale Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, Sayı 61, Denizli, ss. 325-342.

DİJİTAL PLATFORMLARDA KİMLİK İNŞASI VE SUNUMU: Z KUŞAĞI ÜYELERİ ÜZERİNE BİR ARAŞTIRMA*

Selahattin ÇANKAL**

Öz

Geleneksel ve modern dönemlere göre, postmodern dönemde bilişim teknolojilerinde yaşanan gelişmeler, kimlik kavramında köklü değişimlere yol açmıştır. Bu değişimler dijitalleşmenin ve dijital platformların etkisiyle birlikte, kimliklerin dijital kimliğe dönüşmesine yol açarak, çevrimdışı ve çevrimiçi kimlik ayrımını ortaya çıkarmıştır. Bu bağlamda yapılan araştırmanın konusu, dijital çağın içine doğup büyümüş bir nesil olan, dijital yerliler olarak da kabul edilen Z kuşağının, dijital platformlarda kimlik inşa sürecini anlamaya yöneliktir. Araştırmanın amacı ise, Z kuşağı bireylerin, dijital platformlarda inşa ettikleri çevrimiçi kimlikleri ile çevrimdışı kimlikleri arasındaki ilişkiyi ve farklılaşmayı ortaya çıkarmaktır. Araştırma sürecinde yöntem olarak, Derek Layder'in uyarlayıcı yöntembilimsel yaklaşımı kullanılmıştır. Araştırma bulgularında Z kuşağı katılımcıların, çevrimiçi kimliklerini inşa ederken, yakın çevresi ve yabancı kişilerin bulunduğu çevrimiçi ortamlara göre koşullu kimlikler inşa ettikleri tespit edilmiştir. Z kuşağı katılımcıların dijital platformlarda inşa etmiş oldukları koşullu kimliklerde, pragmatist bir davranış içerisinde oldukları görülmüştür.

Anahtar kelimeler: *Kimlik, Çevrimdışı kimlik, Çevrimiçi kimlik, Dijital platformlar, Z kuşağı.*

IDENTITY CONSTRUCTION ON DIGITAL PLATFORMS: A STUDY ON GENERATION Z MEMBERS

Abstract

Compared to traditional and modern periods, developments in information technologies in the postmodern period have led to radical changes in the concept of identity. These changes, together with the effect of digitalisation and digital platforms, have led to the transformation of identities into digital identities, leading to the distinction between offline and online identities. In this context, the subject of this research is to understand the identity construction process of Generation Z, which is a generation born and raised in the digital age, also accepted as digital natives, on digital platforms. The aim of the research is to reveal the relationship and differentiation between the online identities and offline identities of Generation Z individuals built on digital platforms. In the research process, Derek Layder's adaptive methodological approach was used as the method. In the research findings, it was determined that Generation Z participants construct conditional identities according to the online environments in which their close environment and strangers are present while constructing their online identities. It was observed that Generation Z participants were in a pragmatist behaviour in the conditional identities they constructed on digital platforms.

Keyword: *Identity, Offline identity, Online identity, Digital platforms, Generation Z.*

*Bu araştırma, Hacettepe Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Sosyoloji Anabilim Dalında yürütülen doktora tez çalışmasından türetilmiştir.

**Doktora Öğrencisi, Hacettepe Üniversitesi, Sosyoloji Bölümü, ANKARA.

e-posta: cankalselahattin@gmail.com, (<https://orcid.org/0000-0002-0396-1136>)

GİRİŞ

Benlik/kimlik kavramının ne olduğu “Ben kimim?” sorusu ile başlar ve bu iki kavram arasındaki ilişkiyi anlamak için bu soru temel bir başlangıç noktasıdır. Bireyin kimliği hakkında düşündüğü yanıt sadece kişisel bir iç görüş sağlamla kalmaz aynı zamanda içinde bulunduğu toplumun algısı ve değerleriyle de bağlantılı bir sonuca yönlendirir. Bu nedenle bireyin kimliği toplumun normları, kültürel beklentileri ve diğer bireylerin algıları ile de etkileşim halindedir. Benlik, bireyin iç dünyasını oluşturan kişisel özellikler, düşünceler, duygular, inançlar ve deneyimler gibi içsel temsillerin bütünüdür. Bu temsiller, kişinin kendisi hakkındaki bilgisi ve zihinsel temsili olarak düşünülebilir. Her bireyin kendi benzersiz varoluşunu ifade eder ve benlik zaman içinde deneyimler ve ilişkilerle şekillenir. Bu nedenle benlik sürekli bir değişim ve gelişim sürecindedir. Kimlik ise bireyin kendisini daha belirli, tanımlanabilir ve özgün bir varlık olarak algıladığı bir kavramdır. Bu algı, bireyin davranışları, ihtiyaçları, motivasyonları ve ilgileri gibi çeşitli yönlerini içermektedir. Bireyin kendini bir grup veya topluluk içinde aidiyet hissiyle tanımlaması kimlik aracılığıyla gerçekleşir ve bu aidiyet hissi, bireyin sosyal ve kültürel kimlikleriyle şekillenir. Bu açıdan kimlik, bireyin kendisini başkalarından ayırt etme ve ait olduğu toplumsal bağlamda konumlandırma biçimini yansıtmaktadır (Bilgin, 1994: 224). Benlik/Kimlik kavramı bireyin kendisini tanımlamasını sağlayan kişisel ve toplumsal bir kavramdır. Bu yönleri açısından benlik veya kimlik kavramı, bireyin kişisel özelliklerini, değerlerini, inançlarını, duygusal deneyimlerini ve yeteneklerini içermesi bakımından kişiseldir. Kimlik aynı zamanda bireyin ait olduğu toplumun normları, değerleri, inançları ve kültürel özellikleri ile ilişkili olması nedeniyle toplumsal bir kavramdır (Fearon, 1999: 11). Benlik /kimlik kavramları bu yönleri sebebiyle, bireyin kendisini anlama, algılama ve tanımlama süreçlerini yansıtan sosyal psikolojik süreçleri içeren karmaşık bir bütündür.

Erving Goffman, insanların çevreleriyle etkileşim halinde oldukları zaman farklı sosyal roller veya benliklere bürünebildikleri konusunda önemli tespitler yapmıştır. Goffman’ın bu konudaki açıklamaları, “dramaturji” kavramı üzerinden gerçekleşir. Dramaturji, günlük hayatta insanların adeta bir tiyatro sahnesindeymiş gibi davranış sergilemelerini ifade eder. Goffman, bu metaforu kullanarak “ön sahne” ve “arka sahne” ayrımını ortaya koymuştur. Arka sahne, bireylerin özel hayatını temsil ederken, ön sahne daha çok nesnel ve kamusal hayatı simgeler. Sosyal etkileşimlerde, bireyler toplumun normlarına ve beklentilerine uygun bir şekilde davranarak kendilerini sahnelemektedirler. Bu sahnelenme durumunda, insanlar toplumun olumlu bir şekilde değerlendireceği sosyal rolleri oynamaya çalışırken, aslında belirli bir imaj çizme ve olumlu bir izlenim bırakma çabası içindedirler. Goffman’a göre, kişilerin sosyal kimlikleri, toplumsal etkileşim süreçlerine dayanır ve bu süreçte sergilenen performanslar toplum tarafından şekillenir. Bireyler, başkalarının yanında buldukları ortama bağlı olarak farklı sosyal benliklerini sunarlar. Sosyal benliklerin sunumu sırasında, insanların toplumun beklentilerine uygun bir şekilde davrandıkları ön sahne ile özel hayatlarının daha gerçek ve içsel yönlerini temsil eden arka sahne arasında bir ayrım bulunmaktadır. Goffman’a göre, kişilerin toplum önünde sergiledikleri performanslar, özel alanlarındaki kişisel benliklerinden farklılık gösterebilir (Goffman, 2004: 13-44).

Kimliğin gelişim süreci, kimliklerin diğerleriyle olan ilişkilerine göre konumlandırılmasını içerir ve kişisel özellikler, toplumsal bağlantılar ve kültürel etkileşimlerden etkilenecek gelişir. Bu gelişim süreci, kimliklerin sürekli olarak üretilen bir anlamına gelir (Hall & Gay, 1996: 70-72). Bu perspektiften bakıldığında kimlik temelde bir kurgudur ve inşa sürecine dayanmaktadır (Chambers, 2014: 46). Kimliğin inşa süreci ise dışarıdan içeriye doğru gerçekleşen bir süreçtir. Yani bireylerin ait olduğu sosyal gruplarla olan iletişim ve etkileşimi sonucunda meydana gelen bir fenomendir. Bu fenomen kişinin bireysel olarak inşa etmeye çalıştığı kimlik ile içinde yaşadığı kültürün kişiye aktardığı kimlik arasındaki mesafeyi kapatma çabasından doğmuştur. Bu yüzden benlik veya kimlik, toplumun ürünü olan sosyal bir gerçekliktir ve bu sosyal gerçeklik bir toplumsal yapının içerisine yerleştirilmediği sürece anlaşılması mümkün değildir (Assmann, 2015: 140-141; Berger & Luckmann, 2008: 250-251; Bauman, 2017: 30). Kimliğin bir inşa süreci olması, onun aynı zamanda tarihsel ve toplumsal faktörlere bağlı olarak değişebildiğini göstermektedir. Bu durum, kimliklerin sürekli olarak dönüşen ve yeniden tanımlanan bir yapıya sahip olduğunu ortaya koymaktadır. Bireyler, buldukları toplumsal ve kültürel bağlama bağlı olarak farklı kimlikler inşa edebilir ve bu kimlikler zaman içinde değişebilir. Dolayısıyla kimlik, sabit ve değişmez bir yapı yerine sürekli olarak dönüşen ve yeniden tanımlanan bir yapıdır. Bu nedenle kimlikler, bireylerin yaşam deneyimleri, toplumsal etkileşimleri ve kültürel bağlamıyla bir araya gelerek sürekli olarak değişen bir yapı oluşturur. Örneğin geleneksel toplumlarda birey, kendi grubu, ailesi veya aşiretlerinin doğal üyeleri olarak kabul edilmiş ve toplumsal kimlikleri hazır olarak

bulmuştur. Modern topluma geçişle birlikte bu bağlar koparılmış ve bireyler kendilerini tanımlamak, anlamak ve bir kimlik oluşturmak konusunda zorluk yaşamıştır. Postmodern sürece gelindiğinde ise kimlikler daha çok çeşitlilik göstermiş ve bireylerin kimliklerini belirleme süreci kişisel tercihlere dayalı hale gelmiştir (Dalbay, 2018: 165).

Bauman'a (2000) göre, tarihsel süreçte geleneksel ve modern toplum, bireylerin kimliklerini ifade etme biçimlerini çeşitli sınırlamalarla kısıtlarken, postmodern dönemde benlik kavramı bu sınırlamalardan özgürleşmeyi sağlamıştır. Geleneksel normlara ve toplumsal kimliklendirmelerin baskısına karşı daha esnek bir yapıya bürünen postmodern toplumda meydana gelen inşa edilen benlik biçimi, bireylere kimliklerini özgürce inşa etme ve çeşitli kimlikler arasında geçiş yapabilme fırsatı sunmaktadır. Bu dönemde, insanlar kendi kimliklerini daha özgürce ifade edebilir ve istedikleri şekilde değiştirme ve yeniden şekillendirme gücüne sahip olmaktadır. Postmodern dönem, kimliklerin karmaşıklığını ve çeşitliliğini kabul eden bir anlayışa işaret eder ve bireylerin kimliklerini çok boyutlu bir şekilde deneyimlemesine imkân tanır. Postmodern dünyada bireylerin kimliklerinin çoğunlukla buldukları bağlam ve ilişkilerle şekillendiğini öne sürer. Sosyal ağlar, medya, kültürel etkileşimler gibi faktörler, bireylerin kimliklerini oluşturan dinamikler arasında önemli bir rol oynar. Bauman, postmodern toplumun "cemaat" ve "sürgün" olgularını ele alarak, bireylerin sürekli olarak farklı sosyal gruplara aidiyet duyduklarını ve bu gruplar arasında geçiş yaptıklarını vurgular. Bu durum, bireylerin kimliklerinin daha akışkan ve çok yönlü olmasına neden olur. Kimliğin akışkanlaşması durumu, daha önceki tarihsel süreçlerden farklı bir şekilde sürekli olarak yeniden inşa edildiği ve adapte edildiği bir postmodern gerçekliği yansıtır. Postmodern dünya, sabit toplumsal yapıların zayıfladığı bir ortamdır. Bu durum, bireylerin köklü kimliklere sahip olmak yerine daha geçici ve değişken kimliklere yönelmelerine neden olmaktadır.

Postmodern dönemde bilişim teknolojilerinde yaşanan gelişmeler ve dijitalleşmenin yaratmış olduğu fırsatlar sayesinde insanlara kimliklerini sanal dünyada inşa etme ve ifade etme fırsatları bulmuştur. Geçmişte «Web 1.0» olarak adlandırılan teknolojiler, masaüstü veya dizüstü bilgisayarlara dayalıydı ve kullanıcılara çevrimiçi e-posta, bankacılık ve alışveriş gibi temel hizmetler sunulmuştur. Dönemin teknolojisi telefon hatları üzerinden sınırlı bir bağlantı ile internete erişimi mümkün kılmış ve bu süreçte sanal sohbet odalarında iletişimler sürdürülmüştür. Özellikle 21. yüzyıla gelindiğinde kablosuz internet erişimi sayesinde daha geniş bant bağlantılarının yaygınlaşmasıyla birlikte çevrimiçi platformlar çok daha erişilebilir hale gelmiştir. «Web 2.0» olarak adlandırılan bu dönemde Wikipedia, iTunes, LinkedIn, Facebook, YouTube, Twitter gibi çeşitli dijital platformlar ortaya çıkmıştır. Akıllı telefonlar ve tablet bilgisayarlarının piyasaya sürülmesi ile birlikte çevrimiçi deneyim daha da yaygınlaşmıştır. Akıllı telefonlar ve bu cihazları birbirine bağlayan internet altyapısı bu iletişim biçiminin temelini oluştururken, sunulan çeşitli uygulamalar da süreci desteklemiştir. Bu yaşanan gelişmeler aynı zamanda bireyleri sanal topluluklar içine dâhil ederek yeni bir sosyalleşme deneyimi sunmaktadır. Bu sanal ortamlar, coğrafi sınırları aşarak farklı bölgelerden ve kültürlerden insanların bir araya gelmesine olanak tanımaktadır. Ancak, bu sanal topluluklar mekânsal parçalanmışlıklara neden olabilmekte ve bireylerin kimliklerinin de parçalanma sürecini beraberinde getirmektedir. Tönnies'e göre Gemeinschaft (cemaat toplumu) aile ve akrabalık ilişkilerinin hâkim olduğu bir toplumsal yapıdır. Bir toplumsal kurum olarak aile Gemeinschaft'in en temel formu görünümündedir. Bu nedenle aile, bireylerin inançlarından dünyayı algılama kapasitelerine kadar toplumsal yaşamın her alanını şekillendirmede önemli bir rol üstlenmiştir (Tönnies, 2019). Geleneksel toplumlarda sosyalleşme durumu bireylerin çevrelerindeki fiziksel mekânlarda oluşturulan aynı kültüre mensup insanların aidiyet hissiyle sınırlıdır. Sanal mekânlar ise farklı kültürlerin bir araya geldiği sanal bir sosyalleşme mekânı sunar. Howard Rheingold'un (1993) "sanal topluluklar" kavramı benzer ilgi alanlarına sahip bireyleri bir araya getirerek destek ve etkileşim sağlamaktadır. Sanal bağların meydana getirdiği bu cemaatler fiziksel dünya ile sınırlı olan iletişimin bilgisayarlar aracılığıyla sınırsız bir noktaya taşıyarak yeni toplumsal bağlar oluşturma fırsatı sağlarlar. Sanal mekânlar, toplumsal bağlamlardan ve fiziksel sınırlardan bağımsız olarak işlev görebilir ve yeni sosyal etkileşim biçimleri sağlar. Bireyler sanal ortamlarda dijital kimliklerini inşa ederken aynı zamanda geleneksel aidiyetlerden ve toplumsal normlardan kopma eğilimi gösterebilirler. Bu yeni sosyalleşme biçimi, bireylerin farklı kimlik ve ilgi alanlarına sahip diğer kullanıcılarla etkileşime geçmesine ya da benzer düşünen ortak ilgi alanlarına sahip topluluklarla bağ kurmasına olanak tanımaktadır. Bireyler, dijital ortamlarda kendi dijital kimliklerini oluştururken sıklıkla geleneksel aidiyetlerden ve toplumsal normlardan uzaklaşma eğilimi gösterirler. Bu yeni sosyalleşme biçimi, bireylerin farklı kimliklere ve ilgi alanlarına sahip diğer kullanıcılarla etkileşim kurmalarına veya benzer düşünen

ortak ilgi alanlarına sahip topluluklarla bağlantı kurmalarına olanak tanır. Dijital platformlar, kullanıcılara sanal ortamlarda oluşturdukları dijital kimliklerini diledikleri gibi özelleştirmelerine ve değiştirmelerine imkan sunar. Dijital kimlikler, kullanıcıların profil resimleri, takma adları, biyografileri ve paylaşımları aracılığıyla ifade edilir. Platformlar, bireylere sanal dünyada kendilerini ifade etme ve özgün bir varlık oluşturma konusunda geniş bir özgürlük sağlar. Kullanıcılar, çeşitli araçları kullanarak dijital kimliklerini kişiselleştirebilir ve bu kimlikler üzerinden çeşitli topluluklara dahil olabilir. Böylece bireyler geleneksel normlardan sıyrılarak, dijital dünyada çok yönlü ve özgün bir kimlik oluşturma fırsatını elde eder (Kavut, 2022: 121). Yaşadığımız toplumun sanal veya dijital bir toplum haline gelmesinde, bilişim teknolojilerinde yaşanan gelişmeler etkili olmuş ve bu durum çevrimdışı ve çevrimiçi kimlik kavramlarını ortaya çıkarmıştır. Çevrimdışı kimlik, bireyin fiziksel yaşamda sahip olduğu kişisel ve sosyal kimlik özellikleridir. İnsanlar, fiziksel dünyada yaş, cinsiyet, etnik köken, aileleri, arkadaş çevreleri, meslekleri ve diğer toplumsal faktörlerle bağlantılı bir kimlik taşırlar. Çevrimdışı kimlik, bu tür bağlantılarla şekillenen ve kişinin fiziksel dünyada nasıl algılandığını ve kabul edildiğini yansıtır. Örneğin, bir kişi fiziksel dünyada bir aile üyesi, öğrenci veya çalışan olarak çevrimdışı kimliğiyle tanımlanabilir. Çevrimiçi kimlik ise bireyin sanal mekânlarda inşa ettiği kimliği ifade eder. Bu kimlik, fiziksel dünyada sahip olduğu kimlikten bağımsız olarak şekillenebilir. Örneğin, bir kişi online bir oyun hesabında farklı kimlik özellikleri kullanabilir veya sosyal medya üzerinde belirli bir konuda uzmanlık sahibi olduğunu ifade edebilir (Lupton, 2015: 1-9; Yaşar, 2020: 138-145; Bozkurt, 2003: 4; Rab, 2007: 4).

Esasında kimlik genellikle bir gruba aidiyeti ifade ederken, dijital platformlarla birlikte ortaya çıkan sanal kimlikler bu aidiyetten koparak daha fazla sanal dünyayla bütünleşmeyi ifade etmektedir (Ertürk, 2017: 78). Bauman'ın ifadesiyle;

İnternet avatarlarının inşası bana çevrimdışı gerçekliğe kıyasla çok daha fazla imkân sunuyor. Kim olmak istiyorsam, o olabiliyorum. Bu durum, çevrimdışı hayatımdaki temsilimin güncellenmiş bir hali ya da tamamen kurgusal bir karakter ya da ikisi arasında bir yerde, nasıl görünmek istiyorsam onun inşa edilmiş bir imajı olabilir. Deleuzecü anlamda gerçek bir "organsız beden" o imajı çevrimiçi âleme yükleyen ben olabilirim ama oraya yüklenen ben oluyorum.

diyerek bu süreci tanımlamaktadır (Bauman & Raud, 2018: 73). Bu bağlamda kimliğin inşasında artık ebeveynlerin, arkadaşların veya aplikasyon üreticilerinin tasarlamış olduğu bir kimliğin avatarına dönüşebilmek muhtemeldir. Sonunda birey kendi tasarladığı kimliğin gücüne sahip olabilir ya da ambalajlanıp önüne konan bir kimliği olabilir veya sonsuza kadar rol dağılmasıyla karşılaşabilir (Gardner & Davis, 2014: 43). Dijital platformlarda çevrimiçi kimlik inşa sürecinin diğer bir parçası ise anonimlik. Anonimlik, kullanıcıların kimliklerini veya kişisel bilgilerini değiştirme yeteneğini ifade etmektedir. Çevrimiçi ortamlarda anonimlik kişisel bilgileri paylaşmadan, kimliği açığa çıkarmadan ve iz bırakmadan etkileşimde bulunma yeteneği sunmaktadır. Anonimlik, internet kullanıcılarına çevrimiçi olarak özgürce dolaşma ve ifade etme özgürlüğü sağlarken, aynı zamanda gerçek kimliklerini koruyarak güvenli bir şekilde faaliyet göstermelerine olanak tanır (Auerbach, 2004).

1. DİJİTAL YERLİLER: Z KUŞAĞININ BENLİK PERFORMANSI

Kuşak kavramı, toplumdaki yaş grupları arasındaki farklılıkları anlamlandırmak ve her bir grupta yer alan bireyleri, sahip oldukları benlik özelliklerine göre tarihsel zaman içinde konumlandırmayı ifade eder (Kılıç, 2020: 2). Son yüzyılda kuşaklar, giderek daha fazla sosyolojik yaklaşımlarla tarif edilmeye başlamıştır. Örneğin, 1950'lerde sessiz kuşak ve asi kuşak, 1960'lar hippileri, çiçek çocuklarını ve genç radikalleri ifade etmek için kullanılmıştır. Daha sonraki yıllarda ise X, Y ve Z kuşakları gibi kasten açıklayıcı olmayan adlandırmalarla bu anlamlandırmalara devam edilmiştir. Her bir kuşak, kendi benlik özelliklerine, değerlerine ve dünya görüşüne sahip olabilir ve tarihsel bağlamda konumlandırılarak incelenir. Bu kuşak kavramları, belirli yaş grupları arasındaki farklılıkları ve toplumsal değişimlerin etkilerini anlamak için önemli bir araç olarak kullanılmaktadır (Gardner & Davis, 2014).

Dijital yerli ve dijital göçmen kavramlarını ortaya çıkarmasıyla bilinen Marc Prensky, bugünün gençlerinin dijital teknolojilerle büyüyen ve tüm hayatlarını çevreleyen bir kuşak olduğunu belirtmektedir. Bu nesil, bilgisayarlar, video oyunları, dijital müzik oyuncuları, cep telefonları ve diğer dijital araçlarla zamanlarını geçirerek büyümüşlerdir. Üniversite mezunlarının bile kitap okuma süresinin dijital oyun oynama süresinden daha az olduğu bir dönemde, dijital teknolojilerin hayatlarının ayrılmaz bir parçası olduğu görülmektedir. Bu nedenle, onlara en

uygun isim “dijital yerliler” olarak adlandırılmaktadır. Dijital yerliler için bilgisayarlar, video oyunları ve internet, ana dilleridir ve dijital dilde etkileşim kurarlar. Bu teknolojik gelişmelerin etkisiyle, düşünme ve bilgiyi işleme süreçleri açısından önceki kuşaklardan farklılaşırlar. Dijital yerliler, teknolojiyi kolayca kullanabilen ve teknolojik cihazlar olmadan kendilerini eksik hisseden bir nesil olarak kabul edilmektedir (Prensky, 2001: 1-3).

Dijital yerliler, yeni teknolojik ortamlar, araçlar ve uygulamalarla dünyaya açılan bir pencereye sahiptir. Teknolojiyi günlük yaşamlarının vazgeçilmez bir parçası ve en önemli ihtiyaçları olarak görmektedirler. Bu nedenle, yeni teknolojik araçlar, uygulamalar veya diğer yeniliklerle karşılaşmak ve bunları kullanmak dijital yerliler için heyecan verici bir deneyimdir. Bu durum onların zamanını alan veya uğraştıran bir durum değil, tam tersine kendilerini güçlü ve hakim hissettikleri bir süreçtir. Dijital teknolojileri kullanırken çekingen veya hata yapmaktan korkma yerine, dijital yerliler kendinden emin ve rahat bir ruh haliyle bu teknolojileri kullanır. Bu özgüven, onların teknolojik alanlarda yetkinliklerini gösterir ve dijital dünyada daha rahat ve etkili bir şekilde iletişim kurmalarına yardımcı olur.

Dijital yerliler önceki kuşaklardan farklı olarak hayatlarının büyük bir bölümünü internette geçirmekte; bu sebepten çevrimiçi ve çevrimdışı hayatı bir bütün olarak yaşamaktadırlar. Z neslinin çevrimdışı yaşamda karşılaştıkları her şeyin bir çevrimiçi yaşamda dijital katmanı vardır. Bu noktada teknolojik açıdan son derece zeki ve becerikli olan bu nesil çok hızlı bir şekilde sanal topluluklar oluşturabilmektedir (Palfrey & Gasser, 2017: 4). Bu bağlamda yeni dijital kuşağın oluşturmuş olduğu yeni bir kültür anlayışı vardır. Onlara göre sosyal medya platformlarından resimlerini internete yükledikleri, bir başkasının video ve resimlerine bakmadıkları zaman mutlu olamadıkları bir kültürdür. Bu yüzden dijital platformlara yüklenmeyen dijital içeriklerin onlar için bir değeri yoktur (Erdem, 2010: 117). Bu açıdan dijital yerlilerin sosyalleşme süreçleri de ebeveynlerinin sosyalleşme deneyimlerinden farklı olmaktadır. Sosyalleşmenin en temel özelliklerinden olan Mead’in bahsetmiş olduğu anlamda oyun oynama davranışı fiziksel dünyadan sanal dünyaya doğru kaymış görünmektedir (Gülsoy, 2019: 193). Bu noktada dikkat çeken husus yeni neslin asosyal olmadığı aksine sosyalleşme mekânlarının değiştiği bunun da dijital platformlar aracılığıyla gerçekleştiğidir (Prensky, 2001). Oyunların yanı sıra dijital iletişim araçları, sosyal medya platformları gibi internete dayalı etkileşim unsurları dijital yerlilerin kendilerini daha rahat hissederek sosyalleştikleri mecralar haline gelmiştir (Ocak, 2013: 51-65; Gülsoy, 2017).

2. LİTERATÜR TARAMASI

Literatüre göre Z kuşağının sanal ortamlarda kimlik inşasına yönelik araştırmalar değerlendirildiğinde; çevrimiçi ve çevrimdışı kimlikler arasında bazı noktalarda benzerlikler ve farklılıklar söz konusu olduğu görülmektedir. Dijital platformlardaki kimlik inşası süreci, Z kuşağı bireylerin kişisel özellikleri, ilgi alanları ve deneyimlerini çevrimiçi ortamda bilinçli bir şekilde geliştirmeyi amaçladığı bir süreç olarak karşımıza çıkmaktadır. Yapılan araştırmalarda Z kuşağı bireylerin dijital platformlarda kendilerini ifade etme süreci kendilerini bir imaj yaratma ve kişisel imaj yönetimi olarak görülebilmektedir. Bu strateji ise bireylerin kendilerini tanıma ve sunma süreci ile ilişkilendirilmektedir. Burada ilk olarak kişinin kendisini derinlemesine anlaması ve sahip olduğu değerleri, ilgi alanlarını, becerileri, tutkuları ve hedeflerini göstermesidir. Bu açıdan dijital platformlarda kimlik inşasına yönelik strateji, kişisel imajın temelini oluşturan birçok bileşeni içermektedir. Bileşenler daha çok kişinin kendisini nasıl gösterdiği, hangi tür içerikler ürettiği, hangi platformları kullandığı, hedef kitlesiyle nasıl etkileşimde bulunduğu gibi faktörlerden oluşmaktadır. Kendi kişisel imajlarını oluşturan Z kuşağı bireyler aynı zamanda özgün olmaya ve kendilerine özgü bir ses yaratmaya çalışmaktadırlar. Dahası, izleyici kitlesiyle etkileşimde bulunarak, geri bildirimleri değerlendirmekte ve imajlarını sürekli olarak geliştirmeye çabalamaktadır. Paylaşılan içerikler, yapılan yorumlar, beğeniler, takip edilen hesaplar, oluşturulan profiller ve diğer etkileşim biçimleri üzerinden kimliklerin şekillendiği araştırmalar ile ortaya konulan çıktılar arasındadır. Kimi araştırmalarda bireylerin gerçek kimliklerini dijital alanlarda yansıttıkları görülürken kimi araştırmalarda daha çok belirli bir imaj oluşturmak adına seçici davranış sergiledikleri görülmektedir. Çevrimiçi ve çevrimdışı kimliklerin benzerliklerine işaret eden çalışmalar değerlendirildiğinde, bireylerin genel olarak çevrimdışında sahip oldukları kimlikleri çevrimiçi ortamlarda da sürdürme eğilimi olduğu görülmektedir. Ancak yürütülen pek çok araştırma sonuçları daha çok çevrimiçi ve çevrimdışı kimliklerin tamamen olmasa da farklı olduğu sonucuna ulaşmıştır (İşman vd., 2016; Kavut, 2018; Özdemir, 2019; Şimşek, 2023; Yıldız, 2021; Doğan, 2021; Birgül, 2021; Boz, 2012; Dereli, 2018). Bu araştırmanın özgün değeri ise dijital platformların yeni sosyalleşme aktörü olarak ortaya çıkışının yansımalarını Z kuşağı

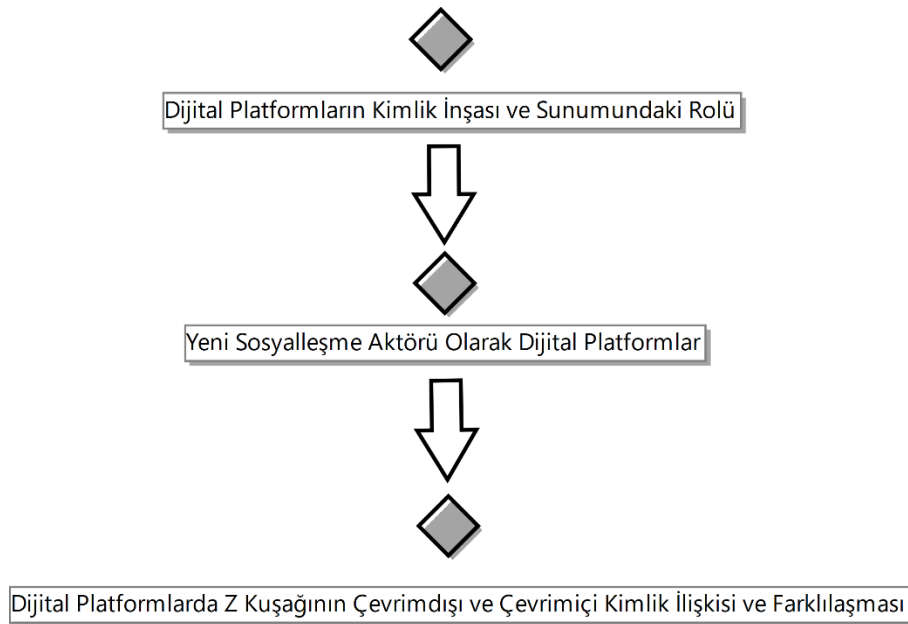
üyelerinin çevrimiçi kimlik inşa ve benlik sunum pratikleri üzerinden anlaşılmasıdır. Bu bağlamda araştırmanın konusu, dijital çağın içinde doğup büyüyen bir kuşak olan ve dijital yerliler olarak kabul edilen Z kuşağı bireylerin dijital platformlarda inşa etmiş oldukları yeni kimliklerinin sunum davranışlarına ve altında yatan nedenlere odaklanmaktadır.

3. ARAŞTIRMANIN AMACI VE SORULARI

Araştırmanın amacı Z kuşağı bireylerin dijital platformlarda inşa ettikleri çevrimiçi kimlikleri ile çevrimdışı kimlikleri arasındaki ilişkiyi ve dijitalleşmenin kimlik inşası ve benlik sunum süreçlerine yansımalarını keşfetmektir. Bu amaç doğrultusunda sürdürülen araştırma soruları ise şunlardır;

1) Dijital platformlarda inşa ettikleri çevrimiçi kimlikler ile çevrimdışı kimlik özellikleri arasındaki farklılıklar nelerdir?

2) Dijital platformlarda inşa etmiş oldukları çevrimiçi alt kimliklerin birbirleriyle ve çevrimdışı kimlikleriyle olan ilişkisi nedir?

Şekil 1: Araştırmanın bilişsel şeması

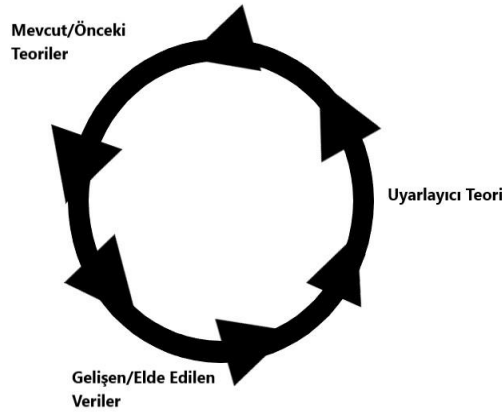
Araştırmanın bilişsel şeması, teorik ve kavramsal temel referans alınarak, araştırma soruları çerçevesinde oluşmuştur. Şema, günümüzde dijital platformların kimlik inşası ve sunumundaki rolüne vurgu yapmaktadır. Bu vurgu ise, sosyal iletişim ve etkileşimde dijital platformların yeni sosyalleşme aktörü olarak rolüne dikkat çekmektedir. Bu durumda araştırma, dijital yerliler olarak kabul edilen Z kuşağının dijital platformlarda kimlik inşa ve sunma süreçlerine odaklanarak; Z kuşağının çevrimdışı ve çevrimiçi kimlik ilişkisini ve farklılaşan yönlerinin altında yatan nedenlerin neler olduğunun anlaşılmasını ifade etmektedir.

4. YÖNTEM

4.1. Araştırmanın Deseni

Araştırmada Derek Layder'in "Uyarlayıcı Yöntembilimsel Yaklaşımı" kullanılmıştır. Layder'in "yöntembilimsel yaklaşımı", özellikle sosyal alanlar teorisi ile ilişkilendirilir. Sosyal alanlar teorisi, bireysel özneliği anlama ve insan arzusu ile duygularının iç dünyasını kabul etme amacını taşır. Bu teori, içsel ve psikik deneyimin gerçekliğini vurgular ve modern varoluşun yeterli bir açıklaması için temel bir bileşen olarak kabul eder. Sosyal alanlar teorisi, gerçek kimliklere sahip gerçek bireylerin niyetleri, amaçları, arzuları ve hedeflerini etkileyen koşullandırıcı etkiler olarak toplumsal güçleri tanımlar. Bu yaklaşım, bireylerin içsel dünyalarını ve kişisel deneyimlerini dikkate alarak

toplumsal etkileşimler ve bağlamlar arasındaki diyalektik etkileşimi incelemeyi amaçlar (Layder, 2004: 160). Bu bağlamda, “Sosyal Alanlar Teorisi”, kişisel ve sosyal kimlik arasındaki birbirini etkileyen ilişkiselliğe odaklanır. Sosyal Alanlar Teorisi’nin içinde ortaya çıkan uyarlayıcı teorik yaklaşım, bu ilişkiyi daha fazla anlamaya yönelik bir yönetsel bakış açısını ifade eder. Layder, uyarlayıcı teorinin şekillendirilme sürecini ve temel özelliklerini dört evreli bir yapı içinde ayrıntılı bir şekilde açıklar. Layder, bu yaklaşımı oluştururken, faillik-yapı konularındaki problemleri, duygusal durumları ve kişiler arası kontrol ilişkilerini, Sosyal Alanlar Teorisi’nin genel bir temeli olarak kullanır. Bu, kişiler arası güç ilişkileri ve duygusal durumlar hakkında yeni bir teori geliştirmeyi amaçlar. Bu teorik çerçeve, farklı kişiler arası kontrol tiplerini (iyicil ve kötücül), farklı kontrol stratejilerini (örneğin, yönlendirme, duygusal manipülasyon, ikna etme, baskı yapma), farklı toplumsal bağlamları (iş, aile, romantik ilişkiler, suç) ve tipik duyguları ve duygu durumlarını (aşk, öfke, acı, onay arayışı) içerir. Bu özellikler, insan davranışlarının kişiler arası kontrolle nasıl şekillendiği ve bu kontrol sürecinin nasıl etkilendiği konusunda somut önermeler sunar. Bu önermeler, farklı kontrol tiplerinin ve stratejilerinin bireylerin temel güvenlik ve özsaygı duygularını kazanmaları, duygusal bağların güçlendirilmesi veya zayıflatılması gibi sorunlarla ilişkilidir. Aynı zamanda, insanların toplumsal etkileşimleri, deneyimleri, yaşantıları, kendilik algıları, diğer insanlar üzerindeki etkileri kontrol yetenekleri ve kapasiteleriyle ilgili veya bu alanlardaki kontrol eksiklikleriyle ilişkili olan sorunları ele alır. Bu faktörlerin insanların zihinsel sağlığını nasıl etkilediği hakkındaki sorunları da ele alır (Layder, 2006: 342). Layder’ göre, sosyal hayatın herhangi bir alanındaki belirli etkinlik/eylem ve yapı unsurlarının nasıl iç içe geçtiklerini anlayabilmek için araştırma ve teorinin bir araya getirilmesi gerekmektedir. Veriler, mevcut teorik bilgilerle süzgeçten geçirilirken ve uyarlanırken, aynı zamanda yeni elde edilen kanıtlarla teorinin hem uyarlanması hem de bu yeni kanıtlar tarafından biçimlendirilmesi gerekmektedir (Layder, 2015: 29-73). Araştırma sürecinde yapı fail ilişkisini anlamak ve bireylerin kimliklerini şekillendirmede nasıl bir rol oynadıklarını anlamak için kuramsal kavramlar, daha önce yapılan araştırmalar ve bulgulardan hareketle bu kavramlar uyarlanmıştır. Bu kavramların analiz sürecinde sosyal yapıların doğası ve failleşme süreci arasındaki bağlantı incelenmiştir.

Şekil 2: Mevcut/önceki teoriler, gelişen/elde edilen veriler ve uyarlayıcı teori arasındaki ilişkiler

Uyarlayıcı teori, birbirini takip eden unsurlar arasında dönen bir döngü olarak tasvir edilmektedir. Bu yapı, mevcut veya önceki teorik temeller ile ampirik araştırma sonuçlarının etkileşim içinde olduğunu gösterir. Bu etkileşim, iki yönlü bir süreçtir: Mevcut veya önceki teorik kavramlar, devam eden ampirik araştırmaların sonuçlarına dayalı olarak şekillenir ve gelişir. Aynı şekilde, ampirik araştırma sonuçları da mevcut teorik temellerin yeniden şekillenmesine katkı sağlar. Bu diyalektik yaklaşımda, mevcut veya önceki teoriler, devam eden ampirik araştırma sonuçlarına göre evrilirken aynı zamanda bu sonuçlar, mevcut teorik temellerin gelişimini etkiler. Bu karşılıklı etkileşim, uyarlayıcı teorinin bütünsel yapısını oluşturur ve sürekli bir dönüşüm süreci içinde bulunduğunu ifade eder.

4.2. Çalışma Grubu

Araştırmada çalışma grubu olarak, Z kuşağı olarak kabul edilen 2000 yılı ve sonrasında doğan 18-22 yaş grupları arasında olan Z kuşağı üyeler referans alınmıştır. Katılımcıların 19'u kadın 17'si erkek olmak üzere toplamda 36 katılımcıyla görüşmeler gerçekleştirilmiştir.

Tablo 1: Katılımcıların Sosyo Demografik Özellikleri

Kod	Yaş	Cinsiyet	Eğitim
K.1	22	Kadın	Akdeniz Ü.
K.2	19	Kadın	İmam Hatip L.
K.3	20	Kadın	Mehmet Akif Ersoy Ü.
K.4	22	Kadın	Gazi Osman Paşa Ü.
K.5	21	Kadın	Akdeniz Ü.
K.6	22	Kadın	Kafkas Ü.
K.7	21	Kadın	Selçuk Ü.
K.8	22	Kadın	Necmettin Erbakan Ü.
K.9	19	Kadın	Hacettepe Ü.
K.10	20	Kadın	Necmettin Erbakan Ü.
K.11	19	Kadın	Boğaziçi Ü.
K.12	21	Kadın	Hacettepe Ü.
K.13	22	Kadın	Necmettin Erbakan Ü.
K.14	18	Kadın	Anadolu L.
K.15	19	Kadın	Akdeniz Ü.
K.16	21	Kadın	Anadolu L.
K.17	20	Kadın	Bolu İzzet Baysal Ü.
K.18	20	Kadın	Anadolu L.
K.19	21	Kadın	Necmettin Erbakan Ü.
K.20	20	Erkek	Anadolu L.
K.21	22	Erkek	Muğla Sıtkı Koçman Ü.
K.22	18	Erkek	TED Koleji
K.23	20	Erkek	İ. Sağlık Bilimleri Ü.
K.24	19	Erkek	Anadolu Ü.
K.25	21	Erkek	Necmettin Erbakan Ü.
K.26	18	Erkek	Anadolu L.
K.27	21	Erkek	Gazi Ü.
K.28	21	Erkek	Sivas Cumhuriyet Ü.
K.29	19	Erkek	Gazi Ü.
K.30	21	Erkek	Selçuk Ü.
K.31	18	Erkek	Anadolu L.
K.32	19	Erkek	Akdeniz Ü.
K.33	19	Erkek	Anadolu L.
K.34	20	Erkek	Akdeniz Ü.
K.35	20	Erkek	Selçuk Ü.
K.36	21	Erkek	Süleyman Demirel Ü.

Katılımcılar çoğunlukla üniversite öğrencisi olup daha az sayıda katılımcı lise 12. sınıf ve üniversiteye hazırlık sürecindedir. Araştırmada katılımcıların yaş dağılımı şu şekildedir: 18 yaşında 4, 19 ve 20 yaşında 8, 21 yaşında

10 ve 22 yaşında toplam 6 katılımcı bulunmaktadır. Katılımcıların çoğunlukla 21 yaşında olduğu ve 18-22 yaş arasındaki genç yetişkinleri içerdiği görülmektedir. Katılımcıların 19'u kadın ve 17'si erkektir. Katılımcıların kodlanmasında ise "katılımcı" anlamında K.1, K.2., K.3.. diziliminde bir strateji izlenerek sonrasında cinsiyet ve yaş bilgileri verilmiştir.

4.3. Araştırma Süreci

Araştırmada sürecinin başlatılabilmesi için ilk olarak Hacettepe Üniversitesi Senatosu Etik Komisyonu'na başvurulmuş ve 10.02.2022 Tarihli ve E-35853172-300-00002029180 sayılı etik kurul komitesi kararı doğrultusunda uygun bulunmuştur. Araştırmada nitel araştırma doğası gereği aktörün bakış açısından yaşanan deneyim ve anlamların ortaya çıkarılabilmesini amaç edindiği için derinlemesine bir analiz yapmayı gerektirmiştir. Bu sebeple araştırmada veri toplama tekniği olarak mülakat (görüşme) kullanılmıştır. Mülakatlar yarı yapılandırılmış ve açık uçlu sorulardan oluşturulmuş ve görüşmeler aracılığıyla gerçekleştirilmiştir. Araştırma soruları ise araştırmacılar tarafından oluşturulmuştur. Araştırmada görüşme verileri Şubat 2022-Kasım 2022 tarihleri arasında 9 ayda toplanmıştır. Toplam 36 katılımcıyla görüşme sağlanmıştır. Bu bağlamda katılımcı grubu araştırmanın amacına yönelik olarak kartopu tekniği kullanılarak belirlenmiştir. Kartopu örnekleme, özellikle belirli bir özellik taşıyan bireylerin genel popülasyon içinde nadir olduğu durumlarda veya bireylerin bir araya getirilmesinin zor olduğu durumlarda kullanılan bir örnekleme tekniğidir. Bu teknik genellikle nitel araştırmaların bir parçası olarak kullanılır.

Araştırmanın güvenilirliğini sağlamak için ilk olarak, katılımcılara takip ve sondaj soruları yönlendirilerek konuyla ilgili daha detaylı bilgiler elde edilmiştir. Bazı durumlarda, katılımcıların ifadeleri tekrar kendilerine yönlendirilerek araştırmacının doğru anlayıp anlamadığı teyit edilmiştir. Daha sonra güvenilirliğin temellendirilmesi amacıyla, önceki görüşmelerden belirli bir süre sonra 4 katılımcıyla yeniden görüşmeler yapılmış ve bu yeni veriler önceki verilerle karşılaştırılmıştır. Bu karşılaştırma sonucunda, katılımcıların önceki görüşmelerde verdiği yanıtlarla uyumlu yanıtlar vermesi durumunda, katılımcıların samimiyeti ve tutarlılığı test edilmiştir. Bunun yanında bazı katılımcılardan kullanmış oldukları dijital platform hesaplarının araştırmacı tarafından takip edilmesi talep edilmiş, kabul eden katılımcıların bir kısmı ile takipleşilerek yapılan paylaşımlar ve görüşülen katılımcıların verdikleri cevapların doğruluğu test edilmiştir. Ayrıca bazı katılımcıların dijital platformları kullanırken yapmış oldukları paylaşımların fotoğraf ve videolarını göndererek yapmış oldukları paylaşım içeriklerini araştırmacıyla paylaşmışlardır. Bu yöntemler sayesinde, verilerin sağlıklı bir şekilde analiz edilmesi ve araştırmanın güvenilirliğinin artırılması hedeflenmiştir.

4.4. Veri Toplama Araçları

Türkiye'de bu alanda yapılan çalışmalarla ilgili görüşmeler genelde yüz yüze gerçekleştirilmiştir. Pandeminin ortaya çıkması ve ardından alınan önlemler, bu konuda planlanan görüşmeleri ve araştırmaları sekteye uğratmıştır. Bu zorluklardan dolayı, katılımcılarla yapılması planlanan görüşmeler, kişisel sağlık ve güvenlikleri ön planda tutularak çevrimiçi ortamlara taşınmıştır. Çevrimiçi görüşmeler, en yaygın ve kolay erişilebilir iletişim platformlarından olan WhatsApp ve Skype üzerinden sesli olarak yürütülmüştür. Bu platformlar aynı zamanda herkesin kendi mekanında görüşmeye katılıyor olmasından dolayı hem araştırmacının hem de katılımcıların sürece rahatlıkla adapte olmasını sağlamıştır. Bu durum, görüşmelerin daha verimli geçmesine yardımcı olmuştur. Bu, görüşmelerin daha samimi ve içten bir ortamda yürütülmesine olanak tanıyan bir faktör olmuştur. Görüşmelerin çevrimiçi olarak gerçekleştirilmesi, pandemi koşullarının gerektirdiği fiziksel temastan kaçınılmasını sağlamış, katılımcıların kendilerini güvende hissetmelerine olanak sağlamıştır. Bu çerçevede, görüşmelerin çevrimiçi gerçekleştirilmesi, pandemi koşullarının getirdiği zorlukları en aza indirgeyen ve araştırmanın devamlılığını sağlayan etkili bir çözüm olmuştur.

4.5. Verilerin Analizi

Araştırmada verilerin analizi sürecinde, katılımcılardan yarı yapılandırılmış görüşme tekniğiyle elde edilen ses kayıtları öncelikle transkriptor programı aracılığıyla ses deşifresi yapılmış ve veriler MAXQDA 2020 Pro programına aktarılmıştır. Ardından program vasıtasıyla veri kaybının önüne geçilerek ayrıntılı bir kodlama sürecine girilmiştir. Kodlama sürecinde, Layder'in Uyarlayıcı Teorik Yaklaşımı referans alınarak öncelikle verileri analiz etmek ve anlamlandırmak için belirli yollar izlenmiştir. Bu izlenen yollar verileri daha geniş sosyal ve teorik

bağlama yerleştirilmesini sağlamıştır. Bu bağlamda verilerin analizi sürecinde 3 temel yol izlenmiştir. Bu noktada ilk olarak kuramsal ve kavramsal çerçeveye dayalı olarak, belirli anahtar kavramlardan yola çıkılmıştır.

Layder' göre, sosyal hayatın genel boyutları için mevcut teorilerden hareket etmek, etkinliklerin ve kurumların doğasını anlamak için önemlidir ve sosyal etkinliklerin ve yapıların birbiriyle nasıl bağlantılı olduğu gibi genel soruları içerir. Layder'e göre kodlama sürecinde iki aşama bulunmaktadır: ön kodlama ve geçici kodlama süreçleri. Ön kodlama aşamasında, araştırmacı veri toplama sürecinde elde edilen katılımcı ifadelerini analiz eder ve verileri ön kodlarla etiketler. Bu aşamada, katılımcıların ifadelerinden çıkarılan geçici kodlar oluşur. Geçici kodlar, veri toplama sürecinin bir parçası olarak anlam kazanır ve katılımcıların ifadelerini anlamak için kullanılır. Ancak bu kodlar henüz tam olarak kesin ve geçerli kategorilere dönüşmemiştir. Sonradan devam eden veri toplama ve analiz sürecinde, bu geçici kodlar güçlenir ve geçerlilik kazanır. Son aşamada, bu güçlenen geçici kodlar ana esas kod ve kategorilere dönüşür. Yani geçici kodlar daha fazla analiz, veri toplama ve düşünce sürecinden geçerek ana esas kod ve kategorilere evrilir. Bu şekilde, katılımcıların ifadelerinden çıkan geçici kodlar, daha derinlemesine analizlerle güçlenerek nihayetinde ana kod ve kategorileri oluşturur (Layder, 2015:30-133). Uyarlayıcı yaklaşımda, çeşitli teorik ve özcü kaynakların farklı şekillerde bir araya getirilmesi ve bu kaynaklar arasındaki sinerjiden yararlanılarak teorinin geliştirilmesi önemlidir. Bu çerçevede, hem yönelimli kavramlar hem de açıklayıcı ağlar uyarlayıcı teoride bir arada yer alır ve kullanılır. Layder'in Uyarlayıcı Teorik Yaklaşımı'nda "yönelimli kavramlar" (domain concepts), teorik ve ampirik süreçler arasında köprü görevi gören yapı-fail ilişkisini ifade edecek kavramlardan seçilmesi önemli bir unsurdur. Yönelimli kavramlar, araştırmacılara verilerini analiz etme ve mevcut teorilerle bağlantı kurma konusunda rehberlik eder. Araştırmacılar, yönelimli kavramları kullanarak teori ve bulgular arasındaki bağlantıyı sağlar. Bu kavramlar, veri analizi sırasında analitik kategoriler ve temalar geliştirmelerine yardımcı olurken, teorik çerçevelerini daha iyi anlamalarına ve bağlandırmalarına olanak tanır. Yönelimli kavramlar, araştırma sürecinde teorik ve ampirik süreçler arasında sürekli bir diyalog ve etkileşim sağlamaya yöneliktir. Bu sayede, mevcut teorilerle verileri daha etkili bir şekilde entegre edebilir ve daha güçlü teorik bağlantılar kurulabilir (Layder, 2015: 174-184).

Araştırmanın analiz sürecinde katılımcıların verilerinden önemli temalar, düşünceler ve kavramlar belirtmek için ön kodlama tekniği uygulanmıştır. Bu işlem sonucunda, çalışmanın her bir transkriptini içeren detaylı bir ön kod listesi oluşturulmuştur. Bu sayede ön kodlama ile birlikte ortaya çıkan geçici kodlar, devam eden veri toplama ve analizi ile geçerlilik kazanarak ve güçlenerek nihai ana esas kod ve kategorilere ulaşmayı mümkün kılmıştır. Bu bağlamda ön kodlama ve geçici kodlama olarak ifade edilen işlemler, analiz boyunca hem araştırma verilerine dayalı olarak geliştirilen ana esas kavramlarla hem de mevcut teorik malzemelerle paralel ve karşılıklı ilişki temelinde gerçekleştirilmiştir. İkinci olarak ise ön kodlama ve geçici kodlamanın araştırma verilerine dayalı olarak geliştirilen mevcut teorilerle daima karşılıklı bir ilişki temelinde gerçekleşmesi teorik kavram ve fikirlerden kopmaması sağlanmıştır.

Layder perspektifine göre yönelimli kavramlar olarak teoriden seçilen Alain Touraine'nin "Özne" kavramı kullanılmıştır. Bu kavram araştırma verileriyle karşılıklı bir biçimde ilişkisi ortaya konmuş ve "Özneleşme Çabası" temasına ulaşılmıştır. Layder'den hareketle teze yön veren diğer ikinci kavram setleri ise ampirik bulgulardan elde edilmiştir. Ampirik temelli kavram setleri, mevcut önceki verilerden elde edilen teori geliştirme faaliyetinde yararlanabilecek olan en geniş kapsamlı ve ayrıntılı kaynakları temsil etmektedirler. Bu noktada "Otantik Kimlikler" diğer araştırmalardan elde edilmiş yönelimli kavramdır. Bu noktada daha önceki yapılmış literatüre dayalı çalışmalardan elde edilen veriler ile görüşmecilerin vermiş oldukları yanıtlar arasında ilişki kurularak, "Otantik Kimliklerin Sergilenmesi" temasına ulaşılmıştır. Son olarak ise, üçüncü bir kavram seti ise araştırma bulgularından üretilmiş kavramlardır. Araştırma sürecinde ampirik verilerden yola çıkarak "Daha Çok Ben Olmak" teması araştırma bulgularından türetilmiştir. Böylece tümevarım ve tümdengelim yöntemleri ve bunların temelini oluşturan ampirist ve genel teorilerin makul bir şekilde harmanlanmasına dayalı bir şekilde verilerin analiz süreci tamamlanmıştır.

4.6. Araştırma Etiği

Araştırma etiği çerçevesinde katılımcıların rızalarını almak üzere kendilerine mail aracılığıyla gönüllü katılım formları gönderilmiş ve elektronik olarak imzalayıp geri göndermeleri talep edilmiştir. Mülakat başlangıcında

katılımcının ilgili formu imzalayıp geri gönderdikten sonra kendisine tekrar teyit ettirilerek görüşmelerde ses kaydı yapılacağı ve mülakata öyle başlanacağı katılımcılara bildirilmiştir. Görüşmeler en az 30 en çok ise 180 dk sürmekle birlikte ortalama 45 dakikalık görüşmeler sağlanmıştır. Bazı görüşmeler ise katılımcının dijital platformlarda çok aktif olmamasına bağlı olarak değerlendirilmeye alınmamış ve gerekli profilleri sergileyen katılımcıların görüşmeleri araştırmaya dahil edilmiştir. İlk olarak katılımcılara araştırmacı kendisi ve çalışma konusu hakkında bilgi vermiş ve katılımcılara ilişkin tanıtıcı sorular sormuştur. Böylelikle bu süreçte araştırmacı ile katılımcı arasında güvene dayalı bir araştırma ortamı sağlanmıştır. Daha sonra ise katılımcılara araştırma soruları yönlendirilmiş ve katılımcıların kimliklerinin saklı tutulacağı ifade edilmiştir.

5. ARAŞTIRMANIN BULGULARI

Dijitalleşme çağıyla birlikte sosyal ilişkilerin şekli ve doğası büyük ölçüde değişmiştir. Sosyalizasyon süreçleri, geleneksel yolların yanı sıra dijital platformlar aracılığıyla da gerçekleşmeye başlamıştır. Dijital platformlar, sosyal medya siteleri, çevrimiçi topluluklar ve iletişim araçları gibi dijital ortamları ifade etmektedir. Bu platformlar, bireylerin diğer insanlarla etkileşim kurmalarını, bilgi paylaşımlarını, fikir alışverişinde bulunmalarını ve sosyal bağlar kurmalarını sağlamaktadır. Sosyolojik açıdan, dijital platformlar yeni bir sosyalleşme aktörü olarak kabul edilebilir. İlk olarak, dijital platformlar insanların coğrafi sınırlamaları aşarak küresel çapta bağlantı kurmasını mümkün kılmaktadır. İnsanlar, farklı bölgelerde yaşayan diğer insanlarla kolaylıkla iletişim kurabilir ve etkileşimde bulunabilir. Bu, sosyal bağları ve ilişkileri genişletme potansiyeline sahiptir. İkincisi olarak dijital platformlar farklı sosyal grupların ve toplulukların oluşumunu destekler. İnsanlar, benzer ilgi alanlarına sahip insanlarla bir araya gelerek çevrimiçi topluluklar oluşturabilir. Bu, insanların belirli konularda uzmanlaşmalarını, bilgi ve deneyimlerini paylaşmalarını ve ortak amaçlar etrafında bir araya gelmelerini sağlamaktadır. Dijital platformlar, bireylerin düşüncelerini yayma ve diğer insanlarla etkileşimde bulunma fırsatı sunmaktadır. Son olarak, dijital platformlar sosyal ağlar aracılığıyla insanların sosyal bağlarını güçlendirmelerini sağlamaktadır. İnsanlar, aile üyeleri, arkadaşları ve iş arkadaşları gibi önemli ilişkilerini dijital ortamlarda sürdürebilmekte ve güçlendirmektedir. İnsanların sosyal ilişkilerini ve etkileşimlerini şekillendiren ve dönüştüren bu platformlar, sosyolojik açıdan dijitalleşmenin sonucunda oluşmuş bir fenomendir (Sarı & Türker, 2021: 61-63). Araştırma bulgularına göre, Z kuşağı katılımcıların dijital platformları yeni sosyalleşme araçları olarak çeşitli kimlikli inşa ve sunum amaçları çerçevesinde kullanmış oldukları sonucuna ulaşılmıştır. Araştırmanın bulguları; “özneleşme çabası”, “daha çok ben olmak” ve “otantik kimliklerin sergilenmesi” temalarından oluşmaktadır.

5.1. Özneleşme Çabası

“Özneleşme Çabası” teması, özne kavramıyla ilişkili olarak uyarlanmış bir kavramdır. Özneleşme bu bakımdan, bireyin her türlü kimlik kurgusundan ve baskısından kendini kurtararak gerçek kimliğini ortaya koyması ve kendini gerçekleştirme noktasında önemli bir adımdır. Bu anlamda aslında bireyin kimlik sahibi öznel olmasını sağlayan direniş hareketidir. Bireyselleşmenin ve özneleşmenin temelinde insanın toplum tarafından tanımlanmış kimliklere göre davranmak yerine karşı çıkma ve kendi benliğine ait olma güdüsü yatar. Bu sürecin temel şartı, insanın bir öznellik karşı kültürüne hapsolmesi ve özneyi etkin bir şekilde yıkan güçlere karşı direniş mücadelesine katılmasıdır. Özne, bedenden, güdülerden ve arzu dünyasından uzaklaşarak oluşmaz. Bu nedenle özne, kendini kanıtlayan, kendinden haz almaya çalışan, kural ve bütünleşmeye karşı isyan eden yapıdadır. Bunu gerçekleştirme ise ancak iktidara direnerek bir özne olma isteğiyle şekillenir. Bu noktada her şey, bir yandan yaratım, eylem ve çalışma, öte yandan sınırsız özgürlük ve aktörün özgürlüğünü sınırlayabilecek kamusal yaşamın her türlü ahlaklaştırma girişimine karşı çıkıştır (Touraine, 2007: 15, 108; Touraine, 2018: 348-349).

Bu açıdan özneleşme çabasının bir göstergesi olarak dijital platformların, katılımcılara sahip oldukları kimliklerin gerçek doğasını ortaya çıkarma noktasında sınırsız fırsatlar sundukları görülmektedir. Araştırmada dijital platformların, katılımcılara milli, dini, siyasi ve cinsel vb. gibi sosyal grup kimliklerini özgürce ve geniş bir kitleye duyurabilme fırsatı sundukları görülmüştür. Dijital platformlarda sosyal grup kimliklerinin yansıtılması, katılımcıların verili olarak sahip oldukları çevrimdışı sosyal grup kimliklerini çevrimiçi ortamda yeniden yorumlayarak baskılardan uzak özgür bir biçimde ifade etmesi özneleşme çabasını ifade etmektedir. Bu bağlamda “özneleşme çabası” teması, katılımcıların kendilerini dijital platformlarda sosyal grup kimliklerini özgür bir şekilde ifade etme ve toplumsal kimlik tanımlamalarından ve baskılarından sıyrılarak tanımlama süreçleridir. Aşağıda yer alan bazı katılımcıların ifadeleri bu açıdan değerlendirilebilir.

Örneğin K.3'ün kullanmış olduğu dijital platformda cinsel kimliğini yansıtırma biçimi, toplumdaki heteronormatif yapıları sorgulamaya ve cinsel yönelim çeşitliliklerin kabul kavramlarını yaygınlaştırmaya yönelik bir adım olarak bir özneleşme çabasıdır. Bu durumda K.3 çevrimiçinde kendi cinsel kimliğini ifade etme özgürlüğüne yönelik hareket ederken, toplumun tepkileri, normları ve değerlerinde de uzaklaşılma fırsatı yaratmaktadır. K.3'ün cinsel kimliğini, Instagram hesabı üzerinden yansıtırken çeşitli stratejiler kullandığını şu şekilde anlatmaktadır:

“Cinsel yönelim olarak kendimi biseksüel olarak görüyorum. Instagramda 3 tane hesabım var. Bir tanesi ailemin olduğu hesap, ikincisi tamamen feminen olduğum hesap. Üçüncüsü ise maskülen görüldüğüm hesabım. Ailemin ve tanıdıklarımın olduğu hesabımda genelde çok fazla maskülen tarzımı yansıtmıyorum. Feminen hesabındaki fotoğraflarım hafif dekolteli fotoğraflar çünkü ailemin olduğu kendi hesabımda dekolteli fotoğraf atamıyorum ne yazık ki hani akrabam, ailem bana biraz ters çünkü böyle bir şeyi herkesin görmesini de istemem o yüzden öyle bir hesap açmıştım. Burada ailem yok sadece kendi yakın arkadaşlarım var hepsi tanıdığım ama beni yargılamayacak insanlar” (K.3, Kadın, 20 Yaşında).

K.3 çevrimdışı yaşamında ailesi ve akrabaları tarafından heteroseksüel bir kadın olarak bilinmektedir. Fakat K.3, aslında kendisini cinsel yönelim açısından biseksüel olarak tanımlamaktadır. K.3, cinsel yöneliminin biseksüel olmasından dolayı, çevrimiçi ortamda daha rahat bir şekilde cinsel kimliğini ifade edebilmek adına, Instagram'da üç farklı hesap kullanma stratejisi kullanmaktadır. K.3'ün Instagram hesaplarında kendine özgü tarzını uyumlu bir şekilde maskülen ve feminen yönlerini gösteren paylaşmış olduğu fotoğraflar ise cinsel kimliğini yansıtırma biçimidir. K.3 bu şekilde hem ailesi ve yakın akrabalarından gelebilecek tepkileri ortadan kaldırma, hem de cinsel kimliğini özgürce yaşayabilme imkânı bulmaktadır.

Dijital platformlarda bir başka sosyal kimlik yansıtırma biçimine örnek ise, K.4'ün Twitter hesabını milli kimliğin yansıtılması durumudur:

“Ben Atatürk ilke ve inkılaplarını benimsemiş birisiyim. Oda arkadaşımınla fikirlerim çok zıttı Atatürk'e tahammülü olmayan birisiydi. Okuduğu yazarlar da Atatürk kötü yönde eleştiren yazarlardı. İşte Kadir Mısıroğlu gibi ve “ben saygı duymuyorum Atatürk'e ve onu sevenlere saygı duymuyorum” dedi. Beni çok yıpratmıştı ve üzülmuştüm. Bu arkadaşım Instagram hesabımda Atatürk ile ilgili yapmış olduğum paylaşımları görüyordu. O yüzden bu tartışmalardan sonra paylaşım yapmayı bırakmıştım. Ama Twitterda anonim hesabımda rahatça istediğim gibi içimi döke döke Atatürk ile ilgili bir şeyleri paylaşabiliyorum” (K.4, Kadın, 22 Yaşında).

K.4 kendisini, Atatürk ilke ve inkılaplarına bağlı birisi olarak tanımlamaktadır. K.4'ün bu durumu milli kimliğiyle ilişkilidir. Fakat K.4, çevrimdışı hayatında milli kimliğini, rahat bir şekilde gösterememenin sıkıntısını yaşamaktadır. Örneğin oda arkadaşısıyla yaşamış olduğu tartışmalar ve fikir ayrılıkları bu duruma neden olmuştur. K.4 aynı sebeple, Instagram hesabında bu arkadaşından gelebilecek, tepkilerle karşılaşmamak için kendisine anonim bir Twitter hesabı açma stratejisi benimsemiştir. K.4'ün anonim bir Twitter hesabı kullanıyor olması millî kimliğiyle ilgili karşılaşmış olduğu ve karşılaşması muhtemel tepkilerden uzaklaşmak adına izlemiş olduğu bir strateji olarak değerlendirilebilir. K.4 anonim olarak kullanmış olduğu Twitter hesabında kendi adını kullanmamaktadır. Kimliğinin gizli kalması için takma bir isim kullanmayı tercih etmiştir. Twitter hesabında kullanmış olduğu profil fotoğraf ise, kendisine ait uzaktan çekilmiş bir fotoğraftır. K.4 anonim Twitter hesabında milli bayramlarda Atatürk ile ilgili görseller, yazılar paylaşarak milli kimliğini yansıtmaktadır.

Son örnek ise, sosyal grup kimliklerinden dini kimliğinin yansıtılmasıdır. Bu konuda K.25 dini kimliğini yansıtırma durumunu ifade etme durumunu şu şekilde ifade etmektedir. K.25 dini kimliğini yansıtırma durumuyla ilgili yaşadıklarını şöyle anlatmaktadır:

“Gerçek yaşamda kendimi Müslüman olarak lanse ediyorum. Benim aslında bir dini inancım yok. Bunu gerçek yaşamımda ifade edersem bu sosyal hayatımı büyük oranda olumsuz etkileyeceğini biliyorum. Aslında bu konuda kendimi keşfetmedim henüz ama araştırıyorum. Ben sık sık dini literatür de okurum bilgilenmek için geçen mesela bir tweet attım. “Ya biz Yunanistan, Yunanistan diyoruz, filozofların orada ortaya çıktığını söylüyoruz ama asıl baş filozof şeytandır” diye böyle bir ironi yaparak Twitterda bunu paylaşmıştım. Bu benim dini görüşümü biraz gösterir aslında”. (K.25, Erkek, 21 Yaşında).

Çevrimdışı yaşamında kendisini Müslüman olarak lanse ettiğini belirten K.25, aslında bir dini inancının olmadığını ifade etmektedir. Fakat K.25, herhangi bir dini inancının olmayışını çevrimdışı yaşamında ifade etmesinin sosyal hayatını olumsuz etkileyeceğini düşünmektedir. Bu sebeple K.25, dini kimliğiyle ilgili gerçeği Twitter hesabından ifade etme ihtiyacı duymaktadır. Bu sebeple dini kimliğini, Twitter hesabı üzerinden atmış olduğu Twitler aracılığıyla paylaşarak takipçilerine göstermeye çalışmaktadır.

5.2. Daha Çok Ben Olmak

“Daha Çok Ben Olmak” teması, katılımcıların çevrimiçi dünyada, çevrimdışı dünyada sergileyemedikleri veya çekindikleri karakteristik özelliklerini göstermelerini ifade etmektedir. Çevrimdışında çekingen veya sosyal fobisi olan kişiler için, çevrimiçi ortamlar özgürleştirici ve cesaretlendirici bir alan haline gelmektedir (Qin, 2018; Valkenburg & Peter, 2011; Joinson, 2001; Postmes et al., 2001). Özellikle çevrimdışı yaşamlarında çekingen veya sosyal fobisi olan katılımcıları, çevrimiçi platformlar cesaretlendirici bir alan haline getirmektedir. Bu durumlara örnek olarak K.10 ve K.6'nın anlattıkları verilebilir.

K.10'nun aşağıda yer alan ifadeleri çevrimdışı ve çevrimiçi ortamlarda iletişimsel durumların, karakter özelliklerinde farklılaşmaya yönelik bir örnek sunmaktadır:

“WhatsApp'ta çekingenlik konusunda bir farklılık var. Orada daha girişkenim, daha samimiyim. Sınıf ortamında söz alıp bir konuda elli kişinin önünde konuşmakta zorlanırken WhatsApp gruplarında direkt arkadaşlar bu konu hakkında ne düşünüyorsunuz diye soruyu direkt atabilirim. Kesinlikle WhatsApp'ta rahatım. Gayet özgür bir şekilde ifade ediyorum. Online ortamda özgüven açısından whatsapp'ta daha özgüvenli davranıyorum. Burada jest ve mimikleri görmemenin etkisi var. Arkadaş gruplarında rahatımdır”. (K.10, Kadın, 20 Yaşında).

K.10 çevrimdışı yaşamda insanlarla iletişim kurarken kendisini daha çekingen birisi olarak hissettiğini belirtmektedir. Fakat kullanmış olduğu whatsapp uygulamasında yer alan sınıf gruplarında ise daha girişken, samimi ve özgüvenli bir şekilde kendini ifade edebilmesi karakter özellikleri açısından bir farklılaşmanın olduğunu göstermektedir. Bu bağlamda, K.10'nun çevrimdışı yaşamında sosyal açıdan daha çekingen bir tavır sergilerken, çevrimiçi whatsapp grubunda daha girişken davranabilmesi sebebi, karşısındaki kişinin tepkisini anında görememesi durumuyla ilişkili olduğu söylenebilir.

Bu duruma örnek olarak K.6 kullanmış olduğu anonim Twitter hesabı sayesinde, çevrimiçinde daha cesur ve daha rahat davranabildiğini şöyle dile getirmektedir:

“...Twitter'da bazen içimden geçen şeyleri yazıyorum. Çünkü orada tanıdığım insanlar yok. Orada daha özgür ve içten olduğumu düşünüyorum. Gerçek de diyorum ki bunu herkesin içinde söyleyemem. Sonra benimle ilgili nasıl düşünürler falan diyorum. Anonim olan hesabımda daha çok kendimi ifade edebiliyorum”. (K.6, Kadın, 22 Yaşında).

K.6 anonim hesabı üzerinden Twitter'da anonim hesabı sayesinde duygu ve düşüncelerini daha rahat bir şekilde ifade edebildiğini dile getirmektedir. K.6 çevrimdışı yaşamda fikirlerini dile getirme konusunda kendisini çok rahat hissetmemektedir. Fakat kullanmış olduğu Twitter platformunda kimliğinin belirsizleştiği anonimlik durumu, tanıdığı kişilerin olmaması gibi faktörler, K.6'ya duygu ve düşüncelerini ifade etme özgürlüğü ve güvenliği yaratmaktadır.

5.3. Otantik Kimliklerin Sergilenmesi

Dijital platformlar, kullanıcıların ilgi alanlarını, değerlerini paylaşma imkânı sağlamakta ve bu da otantik kimliklerin sergilenmesini mümkün kılmaktadır. Dijital platformlarda otantik kimliklerin sergilenmesi, bireylerin kendilerini sosyal olarak tanımlama ve inşa etme süreçlerinde önemli bir role sahiptir. Bu durum bireylerin sanal dünyada da kimliklerinin özel yönlerini ifade etmelerine, güçlendirmelerine ve bu kimliklerle özdeşleşmelerine katkı sağlamaktadır. Dijital platformlar bireylere sanal ortamlarda otantik kimlikler inşa etme ve sergileme imkanları sunmaktadır. Bu da bireylerin dijital ortamda etkileşim içinde olduğu topluluklarda daha güçlü bağlar kurmasına ve kimliklerini güçlendirmesine yardımcı olmaktadır (Talbot vd. 2020: 1-22).

Dijital platformlarda “otantik kimliklerin sergilenmesi” teması iki alt temadan oluşmaktadır. Bu alt temalar yaratıcılığa dayalı ve uzmanlığa dayalı yeteneklerin sergilenmesidir. Dijital platformlarda yaratıcılığa dayalı yeteneklerin sergilenmesi, katılımcıların dijital ortamlarda sahip oldukları becerileri ve yetenekleri sergilemesidir. Katılımcıların farklı alanlarda yaratıcılıklarını ya da becerilerini diğer insanlarla paylaşmalarına olanak tanımaktadır. Dijital platformlarda uzmanlığa dayalı yeteneklerin sergilenmesi, katılımcıların çevrimdışı yaşamlarında sahip oldukları bilgi, beceri ve uzmanlık alanlarını çevrimiçi ortamların yaratmış oldukları fırsatlar sayesinde başkalarıyla paylaşılması ve gösterilmesidir. Bu durum katılımcıların dijital ortamlarda kendini ifade ederek, belirli konularda uzman olduğunu kanıtlaması ve takipçilere veya izleyicilere fayda sağlayacak içerikler üretmesi anlamına gelmektedir. Bu tür uzmanlığa dayalı yeteneklerin sergilenmesi, katılımcıların profesyonel veya kişisel hedeflerine ulaşmak için dijital dünyada bir topluluk oluşturmasına ve ilgi çekmesine yardımcı olabilmektedir. Aynı zamanda, diğer insanlara fayda sağlama, bilgi paylaşma ve etkileşimde bulunma fırsatları yaratırken kişisel ve mesleki gelişimlerini de desteklemektedir. Bu nedenle dijital platformlar katılımcıların, farklı uzmanlık alanlarından yeteneklerini sergilemek ve bilgi alışverişi yapmak için bir imkân sunduğu görülmektedir.

Örneğin çevrimdışı yaşamında üniversite öğrencisi olan K.1, Tik Tok platformunda yaratıcılığa dayalı yeteneklerini sergileyerek para kazanmaktadır. K.1 Tik Tok platformunda influencerlık yaparak yaratıcılığa dayalı yeteneklerini sergilediğini şu cümlelerle anlatmaktadır:

“Tik Tok ‘ta para kazanmak için videolar çekiyorum. Bu videoları bir şarkı ya da anlamlı sözleri arka planda müzik eşliğinde playback yaparak çekiyorum. Aşk acısı ya da haklı bir gururu sergileyen duruşlar daha çok beğeni alıyor. Bu yüzden erkek arkadaşımın da şeyler çekmiyorum, sanki erkek arkadaşım tarafından terk edilmişim ya da ihanete uğramışım ama yıkılmamışım güçlüyüm tarzında videolar çekiyorum (K.1, Kadın, 22 Yaşında).

K.1 Tik Tok platformunda bu tarz video içerikler çekmesinin nedeni para kazanmak amacıyla. K.1 video içeriklerinde aşk acısı veya güçlü kadın imajları üzerine videolar paylaşma stratejisi izlemektedir. K.1’in bu tür video içerikleri çekmesinin nedenini ise, daha fazla beğeni almak olduğunu belirtmektedir. K.1’in izlemiş olduğu bir başka strateji ise, çevrimdışı yaşamında erkek arkadaşıyla birlikte yaşadığını belirten K.1, çevrimiçi hesabında erkek arkadaşı tarafından terk edilmiş ya da ihanete uğramış, fakat güçlü ve yıkılmamış bir kadın imajı sergilemektedir. K.1 bu şekilde Tik Tok platformunda hem influencerlık yapmakta hem de para kazanmaktadır.

Yine benzer bir başka örnek ise, çevrimdışı yaşamında üniversite öğrencisi olan K.25, çevrimiçi Twitch hesabı üzerinden oyunlar test ediciliği yaparak oyun sektörüne katkı sağlamakta ve kendi ilgi ve becerilerini de maddi bir gelire dönüştürme fırsatı bulduğunu şu şekilde belirtmektedir:

“Bilgisayar oyunlarını oynama nedenim aslında bir iş benim için gelir sağlıyor. Ben burada test ediyorum oyunu. Online bilgisayar oyunları oynuyorum bu oyunlarda genelde savaş içerikli oyunlar. Daha çok çatışma strateji gibi oyunlar. Şehir kurmak, devlet kurmak gibi aslında bakılırsa şu an günümüzdeki birçok oyunu test ettiğimi söyleyebilirim. Bunun sonucunda da maddi gelir elde ediyorum. Bilgisayar oyunu oynamaktan keyif alıyorum”. (K.25, Erkek, 21 Yaşında).

K.25 bilgisayar oyunları oynamanın ana nedeninin gelir sağlama olduğunu belirtmektedir. K.25 özellikle savaş içerikli, çatışma ve strateji odaklı oyunlar oynayarak gelir elde etmektedir. K.25 bu süreçte, hem gelir elde etmekte hem de oyunlardan keyif almaktadır. Katılımcının bilgisayar oyunlarını gelir sağlama amacıyla oynaması, onun oyun dünyasına olan ilgisini ve becerilerini değerlendirerek kazanca dönüştürme yeteneğini yansıtmaktadır. Bu oyun platformu katılımcının, çevrimdışında sergileme yeteneği bulamadığı yeteneğini, çevrimiçi ortamda eğlenceli bir şekilde göstermesini sağlamaktadır. Aynı zamanda çevrimdışı yaşamına maddi bir gelir olarak yansımaktadır.

Çevrimdışı yaşamında bir grafik tasarım öğrencisi olan K.7, Pinterest uygulaması üzerinde dijital illüstratörlük yaparak, uzmanlığa dayalı yeteneklerini sergilediğini şu şekilde ifade etmektedir:

“Pinterest de yabancı insanlar var orada çok bir yazışma gibi olmuyor da herkes çizdiği şeyleri paylaşıyor orada. İllüstrasyonlar ya da photoshoptan yaptığım şeyleri paylaşıyorum. Yani sanırım takdir edilmek için yapıyorum. Çok çalışıyorum hani görün çalıştığımı der gibi. Bu çizimlerim daha çok özel zevklemlerle alakalı”. (K.7, Kadın, 21 Yaşında).

K.7 uzmanlığa dayalı yeteneklerini sergilenmesinin arkasında yatan motivasyon, takdir edilmek veya beğeni toplamaktır. Görsel dilin kendini ifade etmede tercih ettiği bir araç olduğunu vurgulayan katılımcı için ayrıca, çizimlerini paylaşma eğilimi “takdir edilmek için” yapması, sosyal onay alma ihtiyacını ve bu onayın sanat eserleri aracılığıyla sağlanma arzusudur. Aynı zamanda, çizimlerinin paylaşımı sırasında gösterdiği çabanın altını çizerek, emeğin ve özverinin görünür olması konusundaki bir çaba içinde olduğunu göstermektedir. Bu durum, bireyin dijital ortamda hem sanatını sergileme hem de kişisel özverisini paylaşma amacını vurgulayarak, otantik bir dijital kimlik oluşturma çabasını yansıtmaktadır.

Çevrimdışı yaşamında radyo, TV ve sinema bölümü öğrencisi olan K.35 ise, Facebook ve Instagram hesaplarında kendisini gazeteci ve kameraman olarak tanıttığını şu şekilde belirtmektedir:

“Beni tanımayan kişiler sosyal medyada beni serbest gazeteci, TRT’nin muhabiri ya da kameraman olarak bilirler. Pandemi sürecinde genç Kızılay gönüllüleri ile birlikte erzak yardımı götürmüştük. Ben de o anları TRT Haber’de çekip bu haberi Instagram hesabımdan paylaşmıştım. Özellikle Facebook’ta çıkan haberlerimi paylaşırım. Hani televizyondan kaçırılan arkadaşım olan kişiler sosyal medyadan da haberleri görsünler yerel gündemi benim hesabım aracılığıyla takip etsinler istiyorum. Gerçek hayatta gazeteci ve kameraman değilim. Kendimi sosyal medyada gazeteci ve kameraman olarak tarif edebilirim. Sanal dışı yaşamımda radyo, TV ve gazetecilik öğrencisiyim”.
(K.35, Erkek, 20 Yaşında).

K.35 kendisini sosyal medyada gazeteci ve kameraman olarak paylaşımlar yapmasının amacı, arkadaşları ve takipçileriyle yerel gündemi ve haberleri paylaşmak ve bu şekilde televizyon haberlerini kaçırana haberleri ulaştırmak istemesidir. Bu tür gazetecilik ve kameramanlık mesleğiyle ilgili profesyonel paylaşımlar da bulunan K.35, sosyal medyayı uzmanlığa dayalı yeteneklerini sergilemek ve göstermek için kullanmaktadır.

SONUÇ VE TARTIŞMA

Araştırma bulgularına göre, Z kuşağı katılımcıların dijital platformları yeni sosyalleşme araçları olarak gördükleri ve çevrimdışı yaşamlarında kendilerini sunma ve izlenim yönetimi oluşturma fırsatı bulamadıkları çeşitli kimliksel yönlerini ifade etmek amacıyla kullanmış oldukları sonucuna ulaşılmıştır. Araştırma bulgularından elde edilen “özneleşme çabası” “daha çok ben olmak” ve “otantik kimliklerin sergilenmesi” temaları, katılımcıların dijital platformları; kendilerini ifade etme, kimliklerini şekillendirme ve çeşitli kimlikler arasında geçiş yapmak amaçlarıyla kullandıklarını göstermektedir. Bu bağlamda Z kuşağı katılımcıların, “özneleşme çabası” teması çerçevesinde çeşitli sosyal grup kimliklerini yansıtmaya eğiliminde oldukları görülmektedir. Katılımcılar milli, cinsel ve dini sosyal grup kimliklerini, çevrimiçi platformlarda istedikleri şekillerde yansıtabilmektedirler. Bu durum, çevrimdışı ortamda yaşanan baskılardan bir kaçış ve kendilerini daha özgür bir şekilde ifade etmelerine olanak imkân vermektedir. “Daha çok ben olmak” teması katılımcıların çevrimdışı yaşamlarında çekingen olan karakter özelliklerini çevrimiçinde aşarak daha cesur bir ifade tarzı benimsemelerine ve çevrimdışı sergileyemedikleri yönlerini daha rahat bir şekilde ortaya koymalarına fırsat tanımaktadır. Bir başka tema olan “Otantik kimliklerin sergilenmesi” teması katılımcıların çevrimdışı sergileme imkanı bulamadıkları yaratıcılıklarını ve yeteneklerini dijital platformlar aracılığıyla sergilemelerine imkân sunarak göstermelerini sağlamaktadır. Bir diğer önemli sonuç ise katılımcıların dijital platformları kullanırken yakın çevresi ve yabancı takipçilerine göre çeşitli stratejiler izledikleri görülmektedir. Bu stratejiler ise kimliğin belirsiz hale getirilmesi, paylaşım içeriklerinin istenildiği şekilde düzenlenmesi, hesap ayarlarının kontrol edilmesi, profil özelliklerinin değiştirilmesi gibi stratejilerden oluşmaktadır. Bu sayede bireyler, çevrimiçi ortamlarda daha rahat ve özgür bir şekilde duygularını, düşüncelerini ifade ederek benlik performansı sergilemektedirler.

Araştırma sonucunda ortaya çıkan temalar çerçevesinde dijital platformların Z kuşağı katılımcılara, arzu ettikleri şekilde kimlikler inşa ederek; çevrimdışı yaşamın toplumsal beklenti ve sınırlamalarına karşı bir meydan okuma stratejisi ile hareket ederek kendilerine dijital ortamlarda özgür bir alan açmaktadır. Bu bakımdan dijital platformların, katılımcıların kimliklerini zenginleştirme ve çeşitlendirme konusunda önemli bir araç olduğu görülmektedir. Katılımcıların inşa etmiş oldukları çoklu sanal kimlikler ayrıca katılımcıların farklı yönlerini ifade etmelerine ve çeşitli sosyal çevrelerle etkileşime girmelerine olanak tanımaktadır. Katılımcıların çoklu çevrimiçi alt kimlikler kullanmaları ise, pragmatist davranışlarının bir yansımasıdır. Pragmatistler genellikle bir şeyin etkili

olup olmadığına, sorunları çözme yeteneğine ve uygulamada nasıl işlediğine odaklanırlar. Bazı katılımcıların farklı anonim sosyal medya hesapları aracılığıyla kendilerini daha rahat ifade etmeleri, çevrimiçi platformlarda kimlik performanslarını belirli bir amaç doğrultusunda şekillendirmelerine olanak tanınması olarak değerlendirilebilir. Bu anlamda katılımcılar pragmatist bir davranış geliştirerek, işlevsel sonuçları gözetme eğiliminde oldukları görülmektedir. Bu açıdan pragmatist davranış, katılımcıların çevrimiçi kimlik performansları aracılığıyla avantajları arayıp dezavantajlı durumlardan kaçındıkları şeklinde ifade edilebilir. Örneğin bazı katılımcıların yakın çevresine çevrimiçi ortamda olumlu yönlerini ifade etmektedir. Ya da negatif yönlerini anonim hesapları üzerinden ortaya koyarak veya tanımadıkları yabancı kişilere kendilerini ifşa ederek, kendi kişisel tatmin ihtiyaçlarını karşılamak için en avantajlı çevrimiçi kimlikleri seçme eğiliminde olduklarının bir göstergesidir. Katılımcıların pragmatist bir davranış içerisinde inşa etmiş oldukları çevrimiçi alt kimlikler bu sebeplerden dolayı aslında koşullu kimliklerdir. Bu kimlikler, bireyin çeşitli duygu ve düşüncelerini ifade etmek veya çevrimdışı eksik yönlerini tamamlamak amacıyla ortaya çıkmaktadır. Koşullu kimlikler belirli durumlarda belirli bir amaca hizmet eden kimliklerdir. Bu durumlar çevresine olumlu bir benlik sergileme, çevrimdışı ortamda eksik hissettiği yönleri telafi etme gibi etkenlere dayanmaktadır. Bu durumlar katılımcıların çevrimiçi ve çevrimdışı kimlik arasındaki farklılıklara neden rahatlıkla adapte olduklarını ve bu farklılıkların ihtiyaçlarını karşılamak için neden bir araç olarak gördüklerini açıklamaktadır. Bu bağlamda katılımcıların çevrimiçi ortamlarda inşa etmiş oldukları çoklu kimlikler; özgürlük, güvenlik ve farklılık durumları arasındaki dengeyi sağlamak için geliştirilmiş bir denge mekanizması olarak düşünülebilir. Katılımcıların birçoğu, aynı dijital platformlarda takipçi listelerine göre inşa etmiş oldukları birden çok kimliğe sahiptirler. Bu çoklu kimlikler, kişisel ihtiyaçlarını karşılamaya ve kültürel olarak baskılanmış çevrimdışı kimliklerini, çevrimiçinde ifade etmeye yönelik bir eğilim içinde olduklarını göstermektedir. Bu alternatif çevrimiçi kimlikler, çevrimiçi ortamlara ve çevrimdışı ortamda gösterilemeyen veya tam anlamıyla yaşanamayan kimlik deneyimlerini telafi etme fırsatı sunmaktadır. Çevrimiçi ortamlar katılımcılara, eksik ama değerli gördükleri yönlerini yansıtmaya olanağı tanımakta ve bu da kimlik kavramını daha özel hale getirmektedir.

Sonuç olarak Z kuşağı katılımcılar için dijital platformlar aracılığıyla inşa edilen çevrimiçi kimlikler; çoklu, değişken, durumsal ve zaman içinde esnek bir kimlik olup, çevrimiçi ortamların ve hayal güçlerinin etkileşiminden doğan çeşitlilik ve hareketliliğe büyük bir uyum sağlamaktadır. Bu durum Z kuşağının çevrimiçi kimliklerini inşa etme süreçlerinde hem çevrimiçi ortamların hem de kişisel hayal güçlerinin sunduğu olanaklardan faydalanarak, kişisel gelişimlerini desteklemekte ve ihtiyaçlarını karşılamaktadır. Dijital platformların meydana getirmiş olduğu bu yeni sosyalleşme biçimleri, Z kuşağı bireylerin farklı kimlik ve ilgi alanlarına sahip diğer kullanıcılarla etkileşime geçmesine ve benzer düşünen veya ilgi duyan topluluklarla bağ kurmasına olanak tanımaktadır. Bu durum, çevrimdışı kimliklerin sınırlarını aşarak, sanal kimliklerin daha esnek ve çeşitlilik gösteren bir yapıya sahip olmasını sağlamıştır. Çevrimiçi kimliklerin oluşturulduğu dijital platformlar, Z kuşağı katılımcıların çevrimdışı kimliklerini çeşitli yollarla tekrardan inşa etmelerine ve kendilerini farklı şekillerde sunmalarına imkân vermektedir.

KAYNAKÇA

- Assmann, J. (2015). *Kültürel Bellek*, (Çev. A. Tekin,), Ayrıntı Yayınları, İstanbul.
- Auerbach, N. (2004). *Anonymus Digital Identity in e-Government, Der Wirtschaftswissenschaftlichen Fakultät "At Der Universität" At Zurich*.
- Bauman, Z. & Raud, R. (2018). *Benlik Pratikleri*, Ayrıntı Yayınları, İstanbul.
- Bauman, Z. (2017). *Kimlik*, (Çev: M. Hazır), Heretik Yayınları, Ankara.
- Berger, P. L. & T. Luckmann (2008). *Toplumsal Gerçekliğin İnşası*, (Çev: V. S. Öğütle), Paradigma Yayıncılık, İstanbul.
- Bilgin, N. (1994). *Sosyal Bilimlerin Kavşağında Kimlik Sorunu*, Ege Yayıncılık, İzmir.
- Birgül, M. (2021). *Sosyal Medyanın Dijital Kültür ve Dijital Kimlik İlişkisi*. (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi). Ankara Hacı Bayram Veli Üniversitesi.
- Boz, N. (2012). *Yeni İletişim Ortamlarında Dijital Kimlik ve Benlik Sunumu*. (Yayınlanmamış Doktora Tezi). Marmara Üniversitesi,
- Bozkurt, V. (2003). "Yıkıcı Gemeinschaft'tan Öteki'siz Postmodern Kabilelere: Sanal Cemaatler", *Stradigma.coin*, Eylül 2003.

- Chambers, I. (2014). *Göç, Kültür, Kimlik*, (Çev: İ. Türkmen & M. Beşikçi), İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları, İstanbul.
- Dalbay, R. S. (2018). ““Kimlik” ve “Toplumsal Kimlik” Kavramı”, *Süleyman Demirel Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 31/2, 161-176.
- Dereli, D. (2018). *Dijital Kimliklerin Sosyal Medyada Akışkanlaşması: Siber-Etnografik Bir Araştırma*. (Yayınlanmamış Doktora Tezi). Erciyes Üniversitesi.
- Doğan, A. (2021). *Sosyal Medyada Anonim Kimlik Kullanımı Bağlamında Dijital Kimlik Sunumu; Twitter Örneği*. (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi). Kocaeli Üniversitesi.
- Erdem, E. (2010). *Elektronik Medya ve Yeni Bir Medya Olarak Sosyal Ağlar*. (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi). İstanbul Üniversitesi.
- Ertürk, D. (2017). “Dijital Kimliği Sınırlı Düşünmek”, *Sosyoloji Divanı*, 5/9, 73-86, Çizgikitapevi, Konya.
- Fearon, J. D. (1999). *What is Identity (as We Now Use The Word?)*, Stanford University, California. <http://www.stanford.edu/~jfearon/papers/iden1v2.pdf>.
- Gardner, H. & Davis, K. (2014). *App Kuşağı*, (Çev. Ü. Şensoy). Optimis Yayınları, İstanbul.
- Goffman, E. (2004). *Gündelik Yaşamda Benliğin Sunumu*, (B. Cezar, Çev.). İstanbul: Metis Yayınları.
- Gülsoy, S. (2017). “Bir Uyarılma Denemesi: Dijital Oyunlarda Sahne”, *Sosyoloji Divanı*, 5/9: 149-164.
- Gülsoy, S. (2019). “Kültür ve Toplum”, (Ed: M. Özben). *İçinde, Medya ve Kültür II*. (s. 185-220). İstanbul: Bilge Kültür Sanat.
- Hall, S. & Du Gay, P. (1996). *Questions of Cultural Identity*, Cromwell Press, Trowbridge.
- İşman, A., Buluş, B., & Yüzüncüyıl, K. (2016). “Sosyalleşmenin Dijitale Dönüşümü ve Dijital Benliğin Sunumu”, *TRT Akademi*, Dijital Medya Sayısı, 1/2, 608-619.
- Kavut, S. (2018). “Goffman’ın Benlik Sunumu Kuramı Bağlamında Sosyal Medyada Kimlik İnşası: Instagram Üzerine Bir Araştırma”, *Nosyon: Uluslararası Toplum ve Kültür Çalışmaları Dergisi*, 1, 1-12.
- Kavut, S. (2022). *Sosyal, Teknolojik ve Psikolojik Boyutlarıyla Dijital Kimlik*, Konya: Çizgi Kitapevi.
- Kılıç, S. (2020). “Dijital Yerlilerin Haber Alma Alışkanlıkları”, *İletişim Çalışmalarında Dijital Yerliler*, (Ed: S. Kılıç), Nobel Kitap, Ankara.
- Layder, D. (2004). *Social And Personal Identity: Understanding Yourself*, Sage Publications, London.
- Layder, D. (2006). *Sosyal Teoriye Giriş*, (Çev: Ü. Tatlıcan), Küre Yayınları, İstanbul.
- Layder, D. (2015). *Sosyolojik Araştırma Pratiği: Teori ve Sosyal Araştırmanın İlişkilendirilmesi*, (Çev: S. Ünal), Heretik Yayınları, Ankara.
- Lupton, D. (2015). *Digital Sociology*, Routledge Press, New York.
- Ocak, M. A. (2013). “Eğitsel Dijital Oyunların Eğitimde Kullanımı”, *Eğitsel Dijital Oyunlar*, (Ed: M. O. Ocak). Pegem Akademi, Ankara.
- Özdemir, B. (2019). *Sosyal Medyada Gerçeklik Ve Sanal Kimlik İlişkisi: Üniversite Öğrencileri Üzerine Bir Araştırma*, (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi). İstanbul Aydın Üniversitesi.
- Palfrey, J. & Gasser, U. (2017). *Doğuştan Dijital: Dijital Yerlilerin İlk Kuşağını Anlamak*, İstanbul Kültür Üniversitesi Yayınları, İstanbul.
- Prensky, M. (2001). “Digital Natives, Digital Immigrants”, *On the Horizon*, University Press, 9/5: 1-6.
- Rheingold, H. (1993). *The Virtual Community: Homesteading on the Electronic Frontier*. Addison-Wesley.
- Qin, Y. (2018). *Chinese College Students Management of Their Online Identities. A Thesis Submitted for the Degree of Doctor of Education*, University of Nottingham.
- Şimşek, E. (2023). *Dijital Mahremiyet: Z Kuşağının Mahremiyet Algısının, Benlik Sunumu İnşasındaki Rolüne İlişkin Bir Analiz*, (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi). Hacı Bayram Veli Üniversitesi.
- Talbot, C. V., Talbot, A., Roe, D. J. & Briggs, P. (2020). *The Management of LGBTQ+ Identities on Social Media: A Student Perspective*. *New Media and Society*, 24/8, 1729-1750.
- Touraine, A. (2007). *Bugünün Dünyasını Anlamak İçin Yeni Bir Paradigma*, Yapı Kredi Yayınları, İstanbul.

- Touraine, A. (2018). *Modernliğin Eleştirisi*, (11 Baskı), (Çev: H. U. Tanrıöver), YKY Yayınları, İstanbul.
- Tönnies, F. (2019). *Cemaat ve Cemiyet*, İstanbul: Vakıfbank Kültür Yayınları.
- Valkenburg, P. M., & Peter, J. (2011). "Online Communication Among Adolescents: an Integrated Model of its Attraction, Opportunities, and Risks". *Journal of Adolescent Health*, 48/2, 121-127.
- Yaşar, İ. H. (2020). "Sosyal Medya ve Değişen İletişim Biçimleri", *Sosyal Medya Psikolojisi*, (Ed: Ş. Özdemir & G. D. Türk), Nobel Yayınları, Ankara.
- Yıldız, M. (2021). Sosyal Medyada Dijital Kimlik İnşasında Gözetim Toplumunun Etkisi. (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi). İstanbul Üniversitesi.

Beyan ve Açıklamalar (Disclosure Statements)

1. Bu çalışmanın yazarları, araştırma ve yayın etiği ilkelerine uyduklarını kabul etmektedirler (The authors of this article confirm that their work complies with the principles of research and publication ethics).
2. Yazarlar tarafından herhangi bir çıkar çatışması beyan edilmemiştir (No potential conflict of interest was reported by the authors).
3. Bu çalışma, intihal tarama programı kullanılarak intihal taramasından geçirilmiştir (This article was screened for potential plagiarism using a plagiarism screening program).